

TÁJÉKOZÓDÁS

Zádor Anna

AZ ORSZÁGOS MAGYAR RÉGÉSZETI ÉS MŰVÉSZETTÖRTÉNETI TÁRSULAT JUBILEUMA

Rövid megemlékezésünk készítése közben a Társulat életének számos érdekes mozzanatára és saját visszaemlékezéseinkre is lelhettünk. A most 100 éves évfordulóját ünneplő Társulat — érdeklődési területe következtében — a tudományok egy szűkebb területével foglalkozik, ezért sem a tudományos, sem a társadalmi életben nem játszhatott olyan fényes szerepet, mint például a Természettudományi Társaság. Egy százados története a maga jellegzetes fordulataival és változataival pontosan követi a tudományok összességének, különösen pedig a társadalomtudományok fejlődésének, társadalmi rangja kialakulásának menetét.

Az 1878-ban véglegesen megalakult Társulat önállósulási törekvései vagy három évtizedre uynlnek vissza. Az 1840-es évek végétől kezdve az orvosokkal és természetbuvárokkal együttműködve rendeznek felolvasó üléseket és kiállításokat, amelyeken a hazai földből előkerült tárgyakat, töredékeket mutatták be, hozzáférhetővé téve ezeket a szélesebb közönség számára. Ez érteti meg azt a — nemcsak nálunk, hanem a szomszédos országokban is megfigyelhető — közös vonást, hogy a művészettörténet a régészettel együtt, de inkább mellékesen szerepelt. Viszont a régészet sokszor társult antropológiai, általában természettudományi bemutatásokkal. Ezen annál kevésbé csodálkozhatunk, mert e tudományágak nagyon lassan váltak szét és fejlődtek az önállóság szintjére. Mivel azonban a régészet — már Henszlmann Imre ásatásai óta — a középkori régészet művészettörténeti értékű alkotásainak feltárását és tanulmányozását is jelentette, semmiféle erőszak nem volt szükséges ahhoz, hogy a művészettörténet szempontjai, lassanként a kialakuló saját módszere is helyet kapjanak a Társulat munkásságában. Ezt nagy mértékben támogatta és segítette az a szerencsés körülmény, hogy a fent jelzett kérdések legjobb szakértői és tudományos művelői, mint például Henszlmann, Ipolyi és Römer, a Társulat megalakulásának ebben a — mondhatni — előtörténeti szakaszában ezekkel az összetartozó és mégis különálló disciplinák mindegyikével foglalkoztak. Talán Pulszky Ferenc volt az, aki az 1878-ban Országos Embertani és Régészeti Társulat címen megalakult társulatban, a legnagyobb következetességgel képviselte a művészettörténet érdekelt. Mint másodelnök érdeklődési körének tágassága és szavának sulya segítséget nyújtott az akkor még csak bontakozó művészettörténeti tevékenységnek.

Az általában havonta tartott felolvasó üléseket a Tudományos Akadémia kistermében tartották, akadémiai támogatás segítségével jelenhetett meg máig élő rangos tudományos folyóiratuk, az Archaeologiai Értesítő. A korszak tudományos életének kezdeti voltát és a rendelkezésre álló anyagi erők szerénységét tekintve, ez igen

nagy teljesítmény volt, amit a vezetőség és a tagság lelkes magatartása, erős társadalmi összefogása nélkül nem lehetett volna elérni.

A megalakulás után megindult élénk társulati élet gazdag programjával, párhuzamosan működő osztályaival, amelyek önállóak és egymással mégis kapcsolatban állók voltak, bizonyítják, hogy a hazai körülmények megérték ilyen célú Társulat létesítésére. Köz- és magánygyűjtemények legszebb tárgyainak bemutatása éppúgy sorra került, mint a legújabb leletek tudományos megvitatása. Minden jel arra vall, hogy a Társulat ekkor már elfoglalhatta igazi helyét a társadalomban. Nemcsak a szakterületek művelőinek adott lehetőséget eredmények bemutatására, hanem a szélesebb körű közönséggel kialakuló kapcsolat is mindjobban fokozódott. A Társulat felolvasó ülései és kirándulásai sok tekintetben eseményszámba mentek. Ekkor már az egyetem is rendelkezett megfelelő tanszékekkel és így a tudományos világgal való kapcsolatok is izmosodtak. Ennek köszönhető, hogy noha az első korszakban oly fontos szerepet játszott vezető egyéniségek egymás után elhaltak, 1897-ben maga Pulszky Ferenc is, a Társulat e fényesnek nevezhető első korszaka nagyjában az első világháborúig tartott. A mi szempontunkból jelentős körülmény, hogy a vezetőségben művészettörténész tag is működött és ez az elv — sok változás és átszervezés ellenére — máig érvényesül. Oroszlán Zoltán alapos összefoglalása a Társulat történetéről, ami a 85 éves fennállás alkalmából jelent meg, helyesen emeli ki, hogy a Társulatban képviselt tudományágak iránti érdeklődést felkeltette és közvetítette e tudományágak munkája és a nagyközönség között.

A háború befejeztével, 1920-ban történt az első lényeges alapszabály-változás, amikor Kuzsinszky Bálint elnöklete mellett Gerevich Tibort és Hekler Antalt vonták be a vezetőségbe. Ezzel nemcsak a kor legjobb fiatal tudósait mozgósította, hanem — ritka kivételként — a művészettörténetnek is vezető helyet biztosított. Ettől kezdve a korábban régészet-centrikus Társulat a művészettörténet hazai fejlődésének megfelelően ügyelt az arányok helyes megtartására. Ha a két tudományág módszerének és szemléletének eltéréseit e korai szakaszban olykor teljes összhangba hozni nem mindig sikerült, a Társulat érdeme, hogy ehhez a legtöbb alkalmat nyújtotta.

E kedvező körülmények okozta fellendülés egyik jele volt az újabb kiadvány, a társulati Évkönyv kiadása. Noha csak két ízben valósulhatott meg, a benne foglalt igényes tanulmányok máig fontos anyagot jelentenek és példát szolgáltattak. A huszasharméncas évek társulati munkájának további eredménye — ami a mindjobban romló társadalmi légkör ellenére érvényesült — hogy a Társulat előadásainak látogatottsága egyre növekszik. Nemcsak komoly tudománypromóciós munkát teljesített, hanem rangjelző jellege is erősödött. Alig volt e kornak fiatal kutatója, aki ne tartotta volna jelentős élménynek és tudása értékmérőjének, ha a Társulatban előadást tartott. Az előadások tematikája is bővült, amennyiben egyforma sulyal igyekezett bemutatni fővárosi és vidéki gyűjteményeket. Külföldi kapcsolatainak erősítésére nemcsak az egyetemes régészet és művészettörténet területéről választott előadások szolgáltak, hanem neves külföldi tudósok meghívása gazdagította a személyes kapcsolatokat. Az előadások látogatottsága szinte mindig meghaladta a száz főt. A kirándulásokon sem csökkent a létszám.

A Társulat rangjelző funkcióját a Gerevich Tibor által 1941-ben rendszeresített emlékérmek adományozása is biztosította. Évente kettő-kettő a régészet és művészettörténet kutatóinak volt szánva, ez a szép elismerés máig fennáll és örömet szerez.

A második világháború okozta majd egy évi szünet és különféle háború okozta nehézségek ellenére a Társulat az 1920-ban kialakult formájában 1949-ig működött. Ekkor vált aktuálissá — a többi társadalmi intézménnyel egyetemben — újjászervezése. A Társulat kapcsolata a Magyar Tudományos Akadémiával szorosabbá vált, nevét Magyar Régészeti, Művészettörténeti és Éremtani Társulatra változtatta, a Numizmatikai Társulat magábaolvasztását is jelentette. Később kiderült, hogy ez utóbbinak oly eltérő profilja és a másik két tudományterülettől különváló közönsége van, hogy helyesebbnek mutatkozott önállóságát újra helyreállítani.

A felszabadulás után kialakult lényegesen kedvezőbb és a Társulat működését hatékonyabban segítő körülmények biztosították a további fejlődés lehetőségét. A szakosztályokra bontás folytatódott, az eddigi kettőhöz joggal párosult harmadikként az iparművészeti szakosztály. Kialakult az előadásoknak egyenletes időpontokra elosztott rendje, ami folyamatosságával előnyös helyzetet teremtett. Ugyanakkor az általános fejlődés megsokszorozta a tudományágak művelői számára rendelkezésre álló lehetőségeket, a Társulat immár nem volt az egyetlen alkalom új eredmények bemutatására. Noha ez csökkentette a Társulat vonzerejét, főleg a fiatal kutatók előtt, rangjelző jellege tovább is fennállt. A Társulat nemes hagyományai és vezetőségének önzetlen és eredményes tevékenysége reményt nyujtanak arra, hogy ezt a kissé megkopott fényt és vonzerőt sikerül újra helyreállítani. A legutóbbi évek ily irányú kedvező jelenségei erre minden jogos kilátást megengednek. Idézzük Oroszlán Zoltán munkájának azt a passzusát, amellyel legközelebbi feladatként jelöli ki "a legjobb utat megtalálni a Társulat most meginduló felvirágoztatásához". Bizom abban, hogy ehhez az évforduló nyujtotta figyelem és érdeklődés is segítséget fog nyujtani.

Anna Zádor

ON THE CENTENARY OF THE NATIONAL SOCIETY OF HUNGARIAN ARCHEOLOGISTS AND ART HISTORIANS

In preparing our commemoration we could find numerous interesting moments from the life of the society and our own recollections as well. The society now celebrating it's 100 years anniversary — due to it's field of interest — deals with a restricted domain of the sciences, for this reason it could not play such a bright role in the scientific or social life as for example the Society of Natural Sciences. This 100 years history with it's typical turning points and alterations precisely follows the development of all sciences, especially that of the social sciences, through the process of the evolution in their social status.

The society has been formed definitively in 1878, it's aspirations for independence reach back to about 30 more years. From the end of 1840 on, they organized readings and exhibitions in cooperation with physicians and naturalists in which they presented articles and fragments found in Hungarian territories, making them accessible for a wider audience. In Hungary and in the bordering countries it is a mutual characteristic, that art history appears together with archeology, but rather as subor-

dinate to it. On the other hand archeology often joined with anthropological and – in general – natural scientific showings. This is not unusual, considering the rather slow process of division between the sciences in their evolution to reaching the level of independence. However, since archeology – from the excavations of Imre Henszlmann and on – has also meant the discovery and study of medieval works of art, that had an art historical value, no particular effort was necessary to establish the standpoint and evolving proper method of history of art within the activity of the society. This was also aided by a fortunate circumstance, namely that the outmost experts of upper questions, such as Henszlmann, Ipolyi and Rómer have engaged in all of these connected, yet also separated disciplines in the period, the Society was formed. Possibly it was Ferenc Pulszky, who was most consequent in representing the interests of history of art in the event of the forming of the society named the National Anthropological and Archeological Society, in 1878. As vice-president, the wideness of the circle of his interests and the weight of his words were a help to activities of history of art, that at the time were at a beginning stage.

Generally they held monthly readings in the small hall of the Academy of Sciences, also with the support of the Academy they published their well – ranked monthly, the Archeological Bulletin, that still exists. Considering the initiative conditions of scientific life of the era and the modest financial resources this was quite a great achievement, it could not have been reached without the enthusiastic attitude of the members and the board of directors or without a strong social cooperation.

The lively activity of the society with its rich programme, the parallelly functioning independent but at the same time connected Departments, that followed the initial forming, are a proof for the national circumstances to have matured for the creation of a society with such aims. They have exhibited best pieces of public and private collections as well as held scientific discussions over the latest findings. All signs show, that at this time the society could yet find its real position in the social life of the country, not only did it provide a chance for those working in specialized fields to show their results, but also it had an increasing connection with a wider audience. The readings and excursions of the society were in many aspects great events of the kind. By this time the University has also had respective faculties, this way the connections with the scientific world have become stronger too. Due to this, even if during his first period those leading personalities playing such an important role, have passed away, in 1897 Ferenc Pulszky too, the bright period of the society has lasted until the First World War. From our point of view it is an important circumstance, that an art historian member was also part of the board of directors, and this principle, in spite of the many changes and rearrangements, is still valid today. The thorough summary of the history of the society by Zoltán Oroszlán published in occasion of the 85 years anniversary of the existence of the society, rightly points to the fact that it has aroused interest for those scientific branches represented within, and transmitted between the work done in these and the audience.

After the end of the war, in 1920 came the first important change in the statute, when on the side of the president Bálint Kuzsinszky, Tibor Gerevich and Antal Hekler were also initiated into the board of directors. With this action, not only the best young scholars of the period were activated, but also, – as rare example – a leading position was secured for the history of art. From this on, the formerly archeology-centered society in accordance with the evolution of national history of art made a

point of keeping the right balance. Even if in the early period it was not successful to harmonize completely between the methods and viewpoints of the two different branches, it is the merit of the society, that it provided the most in opportunities for this.

One of the signs of the flourishing due to these positive circumstances, was a new publishing, the Yearbook of the society. Though it was only realized two times, the high level essays included are an important material even today and served as an example. The further results of the work of the society were, that in spite of the worsening of the social atmosphere, the presentations of the society had a steady increase in their attendance. It didn't only perform a serious task in making the sciences more popular, but it's status symbol has increased too. The most of young researchers of the period felt that keeping a lecture at the society was a great experience and also the measure of their knowledge. Also the thematics of the presentations has widened in the sense that they were trying to present collections from the capital and the country equally. For strengthening foreign relations, besides keeping lectures from the domain of universal archeology and history of art, they also invited well-known foreign scientists, increasing their personal contacts. The attendance of the presentations just about always exceeded hundred persons, the number did not diminish in the case of the excursions either.

The status symbol of the society was further secured in 1941, by the donation of the commemoration plaquettes organized by Tibor Gerevich. Yearly twice two of these were destined to researchers of archeology and history of art respectively, this ranky acknowledgement still exists today and brings honour.

Through the difficulties caused by, and the one year pause due to the Second World War, the society kept on functioning in its 1920 established form up to 1949. Then reorganization — together with other social institutions — became actual. The connection with the Hungarian Academy of Sciences became tighter, also including the Numismatological Society, it changed its name to Hungarian Archeological, Art historian and Numismatological Society. Later became apparent, that the profile of the last differed so much — also in attendance — from the other two branches, that it became desirable to reconstruct its independence.

After the liberation of the country, the significantly better circumstances, have more actively aided the possibilities of further development. The division into specialized departments has continued, quite rightly with the creation of the third department, that of the applied arts. The lectures were distributed evenly in time, creating a beneficial continuity to the activity. At this time, already general development has increased the possibilities of those working in the different branches of science, by now the society was not the only forum for demonstrating results. Even if this has diminished the attraction of the society, mostly in the eyes of the younger researchers, it has remained the symbol of rank. The noble traditions and the unselfish activity of the board of directors are a hope for the reconstruction of the glitter of once. The activities of the past year rightly prospect this. We quote here the passage of the work of Zoltán Oroszlán, that best conveys the nearest future task, "to find the best road to the now starting flourishing of the society". I am confident, that the attention and interest given to this anniversary will also be a help to our plans.